

УДК 322:321.7

© Г. М. Куц, 2015

<http://orcid.org/0000-0002-7263-1958>

Г. М. Куц

ХРИСТИЯНСЬКА ДЕМОКРАТІЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Розглянуто еволюцію розвитку базових принципів християнської демократії як ідеологічної доктрини. Сфокусовано акценти на практичному втіленні ключових принципів християнської демократії в політико-партійному просторі. Проаналізовано роль християнської демократії у сучасному українському політичному процесі. Україна покликана стати християнським центром тяжіння і для Росії, і для Європи. Вхідження України в Європу насамперед передбачає внесення християнських цінностей, а не лише гру за європейськими правилами.

Ключові слова: християнська демократія, християнство, релігія, політика, цінності, Україна.

Г. М. Куц

ХРИСТИАНСКАЯ ДЕМОКРАТИЯ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Рассмотрена эволюция развития базовых принципов христианской демократии как идеологической доктрины. Сфокусированы акценты на практическом воплощении ключевых принципов христианской демократии в политико-партийном пространстве. Проанализирована роль христианской демократии в современном украинском политическом процессе. Украина призвана стать христианским центром притяжения и для России, и для Европы. Вхождение Украины в Европу, прежде всего, предусматривает внесение христианских ценностей, а не только игру по европейским правилам.

Ключевые слова: христианская демократия, христианство, религия, политика, ценности, Украина.

G. M. Kuts

CHRISTIAN DEMOCRACY IN CONTEXT OF UKRAINIAN POLITICAL PROCESS

The evolution of development of base principles of Christian democracy is considered as an ideological doctrine. Accents are focused on practical embodiment of key principles of Christian democracy in political and party space. The role of Christian democracy is analyzed in the modern Ukrainian political process. Ukraine is called to become the Christian center of attraction both for Russia and for Europe. The included of Ukraine to Europe foremost envisages bringing of Christian values, rather than just game on the European rules.

Key words: Christian democracy, Christianity, religion, politics, values, Ukraine.

Постановка проблеми. Проблематика християнської демократії актуальна з огляду на той факт, що саме християнство спричинило вихід класичних політичних ідеологій на арену європейського політичного

дискурсу. Євангельські цінності – свобода, рівність, братерство – стали засадничими принципами сучасних ідеологічних доктрин.

Аналіз актуальних досліджень. Основним теоретиком християнської демократії вважається Жак Марітен [6]. Разом з тим, вагому роль у формуванні основ цієї доктрини відіграла енцикліка Папи Римського Лева XIII «Про нові речі» («*Regum Novarum*», 1891 р.) [11].

Категорією християнської демократії активно оперували в Західній Європі на початку ХХ ст., виступаючи проти надмірного етатизму (посилення державного регулювання всіх форм суспільного життя). Християнська демократія як політичний рух найбільш успішно реалізувалася у практичному сенсі після Другої світової війни, набуваючи популярності ще й через протистояння комуністичній загрозі. У 1960–1970-х роках, коли загрози комунізму відступили, це поняття корелювало із центризмом, певним відходом від надмірної ідеологізації.

Одна з найвідоміших політичних християнсько-демократичних сил (Християнсько-демократичний союз) доволі успішно функціонує у ФРН. Її основні ідейні засади оформилися після Другої світової війни на основі концепції соціальної ринкової економіки. Вагому роль у формуванні ХДС відіграли Конрад Аденауер та Людвіг Ерхард.

Метою статті стало виявлення базових параметрів християнської демократії як ідеологічної доктрини. **Завдання** статті полягає у визначенні ролі християнської демократії у сучасному українському політичному процесі.

Виклад основного матеріалу. Християнська демократія – політичний рух (переважно характерний для країн Західної Європи), який став ідеологічною основою помірних-консервативних політичних проектів, що базуються на таких базових ідеях: християнські принципи солідарності, субсидіарність, повага до особистості як суб'єкта права, пріоритетність індивіда над державою, приватна власність, децентралізація влади, сімейні цінності тощо [3].

Ще на початку XIX ст. у політичному дискурсі Західної Європи спостерігалось протистояння: 1) демократії та лібералізму; 2) демократії та християнства; 3) християнства та лібералізму [5].

Спочатку відбулося поєднання демократії з лібералізмом, протиріччя між якими детерміновані відмінностями між ключовими категоріями, які з ними співвідносяться («свобода» для лібералізму та «рівність» для демократії). Згодом відбулося й практичне втілення демократичних практик. Хоча існування демократії як суто теоретичного конструкту налічує не одну сотню років, практичне втілення демократії відбулося лише в кінці XIX ст., що було пов'язано з необхідністю наявності певних умов: освічене населення, засоби масової інформації, відрегульована законодавча система тощо.

Лінія протистояння християнства з лібералізмом була обумовлена загрозами руйнування традиційних цінностей, зокрема, сімейних, з боку лібералізму. Крім того, посилення ролі держави (чим став характеризуватися соціальний лібералізм у кінці XIX ст.) загрожувало зникненню самоврядних суспільних ініціатив, що також непокоїло релігійні спільноти (католиків) Європи.

Після завершення протистояння між лібералізмом та демократією з'явилися всі підстави для поєднання християнства з демократією. Адже свобода, рівність і братерство (основоположні категорії як лібералізму, так і демократії) – не що інше, як «євангельські цінності» [4, с. 11]. Тобто, саме християнство є основою і демократії, і лібералізму. Християнство стало ідейною основою для багатьох принципів сучасної демократії. У християнстві свобода індивіда обмежується заповідями. Світська проекція цього християнського принципу передбачає обмеження свободи положеннями законів, а не етичними заповідями. Своєрідною проекцією християнства виступають також ідеї права, раціоналізму, проблематика індивідуалізму тощо.

Теоретичні суперечності між християнством та демократією були зняті після енцикліки Папи Римського Лева XIII «Про нові речі» («*Regum Novarum*», 1891 р.), що сприяло політичній мобілізації католиків [11]. Вирішальна роль у формуванні християнської демократії належала спільній дії церкви та держави.

В Україні політичні партії, які називають себе християнськими (християнсько-демократичними), доволі маргінальні та невідомі широкому загалу. Разом з тим, значна кількість українських політичних партій постулюють прихильність християнським цінностям, хоча й не називаються християнськими. Також значна кількість українських політичних лідерів підкреслюють свою приналежність до християнства (православ'я). Із сучасних парламентських партій України ідеї християнської демократії найбільш яскраво представлені у програмі політичної партії «Об'єднання «Самопоміч», ідеологія якої є ліберально-консервативною. У минулому скликанні українського парламенту (2012-2014 роки) програма правої політичної партії «Свобода», яка у масовій свідомості вважається націоналістичною, базувалася на християнських засадах (наприклад, вони виступали за заборону абортів, вважаючи, що це суперечить християнським заповідям).

Україна доволі релігійна країна, особливо на Заході України. У цілому, культуру України можна сміливо назвати християнською, оскільки саме на побутовому рівні мораль пересічного українця чітко обумовлюється християнськими заповідями. Навіть атеїсти керуються християнськими принципами моралі (іноді не підозрюючи про це). Найбільш глибоко християнські принципи інтегровані в ментальності українців Західної України, помірно – в центральній частині України, і найслабше – на Сході та Півдні України.

Більшість українців вважає, що людина може бути просто віруючою і не сповідувати якоїсь конкретної релігії (55 %) [8]. Саме тому спостерігається доволі толерантне ставлення до різних конфесій в Україні.

Крім того, значна кількість жителів України (навіть атеїсти) активно відмічають такі християнські свята як Різдво та Паска.

Поняття християнської демократії у масовій українській свідомості асоціюється переважно з європейськими християнськими партіями, зокрема з Німеччиною. Окремо поняття «християнство» та «демократія» сприймаються доволі позитивно. Під християнством українці переважно розуміють православ'я. У більш проросійськи орієнтованих жителів України, які живуть в південно-східній її частині, поняття «демократія» іноді сприймається як термін, що синонімічний хаосу. Це пов'язано з російськими конотаціями цього поняття. Разом з тим, таких людей меншість.

Молодь позитивно ставиться до демократії, оскільки молоді люди вже вивчали політологію у вищих навчальних закладах і знають, що таке політичні режими та демократія. Старші люди (які у вищих навчальних закладах вивчали науковий комунізм, а не політологію), слабо розбираються в розумінні політичних режимів та демократії, відповідно.

У цьому контексті викликає певні застороги рішення Міністерства освіти і науки України про виведення політології зі списку основних навчальних курсів для студентів усіх спеціальностей. З точки зору Міністерства, кожен університет має автономно визначати набір навчальних дисциплін для студентів. Але така ініціатива виправдана лише в мирний час! В умовах війни відкидати політологію на відкуп університетам, які можуть і не включити її в перелік дисциплін (особливо на Сході України), – хибний крок!

Серед жителів України стосовно розуміння суті релігії переважає думка, що будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування (47 %) [10]. Тобто, поняття милосердя, взаємодопомоги, добра знаходять відгук у серцях українців.

Поняття гідності, поваги до особистості є також важливим для українців. Також дуже важливими для українців є поняття «матір», «жінка»,

«діти», їхня безпека, їхнє щастя, їхня гідність. Ігнорування важливості фактору «жінок» та «дітей» призводить до фатальних наслідків. Так, передвісником Майдану (2013-2014) стали події у селі Врадіївка Миколаївської області, де влітку 2013 року міліціонери жорстоко побили та згвалтували місцеву жінку. Таке глумління над жінкою призвело до нападу місцевих жителів на міліцейську дільницю, що вкрай налякало владу в Києві. Тобто, приниження та побиття жінок і дітей в Україні закінчується переважно катастрофічними подіями.

Так, наприклад, однією з причин Революції Гідності (2013-2014) стало побиття дітей, коли вночі 30 листопада 2013 року влада віддала наказ жорстоко побити юних студентів, які мирно сиділи на майдані в Києві. Цікавим став релігійний фактор у цій події. Студенти, втікаючи від побиття, знайшли притулок у Михайлівському Соборі Києва (церква Київського патріархату), куди впустили дітей, але не впустили їх переслідувачів, які чекали ранку, щоб арештувати студентів, коли вони виходитимуть з храму. За словами студентів, вони стукали і в храми, які належать Московському патріархату, але їх туди не впустили. У цю ніч вперше з часів татаро-монгольської навали цілу ніч у Києві дзвонили дзвони Михайлівського Собору, звіщуючи страшну новину для киян. Кияни зрозумівши, що сталася якась жахлива подія, стали швидко збиратися під стінами церкви, передаючи в храм медикаменти та їжу для дітей. Тобто, зранку після побиття дітей почалася активна фаза Українського Майдану: тисячі людей, які до того не збиралися брати участь у Майдані, вийшли до Михайлівського собору для захисту студентів.

Після цього Майдан набув нової якості, зокрема, в релігійному контексті. Священики різних конфесій (православні, греко-католики, католики) постійно знаходилися на Майдані, підтримуючи людей, які там стояли. Люди, зі своєї сторони, самі зверталися до священиків за підтримкою, прохаючи їх залишатися на Майдані. Врешті, кожна публічна

акція на Майдані і починалася, і закінчувалася молитвами. Єдині, хто певним чином засуджував Майдан, були церкви Московського патріархату.

Українська культура – християнська за своєю суттю. Після Майдану-2014 з'явився потужний запит на політиків, які не лише демонструють набожність та християнські чесноти, але які дійсно щирі та правдиві, дотримуються моральних норм у власному житті, поважають гідність інших людей. Разом з тим, популізм нікуди не зникає. Але запит на моральних антикризових менеджерів стає все потужнішим.

У наш час у зв'язку з війною на Сході України, яка спровокована Росією, в інформаційній війні Росії проти України активно використовується релігійний фактор. Іноді лунають заяви з боку російських ЗМІ, що на Донбасі відбувається релігійна війна: нібито православний Донбас воює з фашистською сатанинською нечистю в Україні. Іноді ті ж ЗМІ насаджують у жителів Донбасу думку, що православні Донбасу воюють з католиками, які нібито організували Майдан в Україні. Всі такі спроби є доволі невдалими з огляду на те, що жителям Донбасу, де кількість атеїстів доволі значна, переважно притаманна байдужість у ставленні до всякої релігії. Показовим у цьому плані є опитування щодо найбільш значимих свят для українців: якщо для доволі релігійної Західної України основні свята – це Різдво та Пасха, то для Східної – Новий рік та День перемоги (9 травня).

Крім того, Росія активно переглядає історичне минуле, пов'язане з Хрещенням Русі, яке здійснив князь Київської Русі (України) Володимир у 988 році. Росія прагне «витерти» з пам'яті росіян образ Києва як «матері міст руських». Перекручується історія щодо значення місця Хрещення Русі (Києва). Акценти переносяться на Херсонес (Корсунь) – давнє місто в Криму, де нібито був хрещений князь Володимир. Наділяється ознаками сакральності саме ця подія – хрещення князя Володимира в Криму на території Росії (хоча сьогодні Крим є тимчасово окупованою територією, оскільки він незаконно анексований в Україні Росією у 2014 році). Це робиться для того, щоб переконати громадян Росії (і не тільки) в хибній

думці, що саме Москва є матір'ю міст руських, що саме Росія є центром православ'я і, відповідно, вона єдина покликана боротися з сатанинським Заходом. Насправді в Росії роль громадянської релігії виконує сьогодні історія Великої Вітчизняної війни та перемога СРСР над Німеччиною в ній, але аж ніяк не християнство.

Парадоксальним у цьому контексті є той факт, що більшість парафіян православних церков Московського патріархату знаходяться саме в Україні [7]. В Росії багато християнських храмів, але дуже мало віруючих, там доволі слабкі традиції православ'я. Безбожність та атеїзм – прерогатива більшості росіян. Така ж ситуація спостерігається на Донбасі (Схід України): храмів було збудовано багато, але віруючих на Донбасі (у порівнянні з іншими територіями України) мало. Сьогодні – в час війни – Росія активно використовує релігійний фактор на Донбасі: серед бойовиків штучно насаджується московське православ'я, що більше схоже на імітацію, ніж на дійсну віру.

Московський патріархат вважає себе єдиною канонічною церквою на просторах колишнього СРСР, більше того, він вважає себе церквою вселенського масштабу, посилаючись на кількість своїх приходів, але не кількість віруючих. Активне будівництво нових християнських храмів, в які рідко коли заходять віруючі, стає традицією оковамилювання для Росії. Тобто, в Росії багато будується церков, але прихожан мало. Постійне будівництво нових православних храмів обумовлене тим, що сила Московської патріархії вимірюється кількістю приходів, а не паствою. Цікава статистика: в Україні трохи більше 11 000 приходів Московського патріархату, тоді як в Росії – їх біля 15 000 [7]. Це при тому, що Україна значно менша за населенням та за територією від Росії! Також цікавим є той факт, що кількість приходів Київського патріархату в Україні приблизно у 2 рази менша за кількість приходів Московського патріархату в Україні. Але кількість віруючих, які відвідують храми, що відносяться до Київського

патріархату за різними даними перевищує кількість віруючих, що відвідують храми, які належать до Московського патріархату в Україні.

Все це ставить на порядок денний створення в Україні Помісної церкви, яка б об'єднала і УПЦ КП (Українська православна церква Київського патріархату), і УПЦ МП (Українська православна церква Московського патріархату), і УГКЦ (Українська Греко-Католицька церква), і УАПЦ (Українська автокефальна церква). Прості віруючі сприймуть цю інформацію позитивно, оскільки більшість жителів України називають себе православними, не вдаючись у тонкощі приналежності українських церков [1].

Українські державні діячі постійно демонструють прихильність християнським цінностям. Іноді вони доволі нав'язливо демонструють релігійну поведінку [9], що доволі негативно (44,8 %) сприймається на Заході України, негативно (38,8 %) і байдуже (43,8 %) в центрі України та переважно байдуже (44,8 %) на Сході України.

Демонстративність з боку влади у релігійній поведінці обумовлена тим, що церква – як суспільна інституція – вже багато років поспіль займає перше місце у рейтингу довіри українців до суспільних інститутів. Лише в цьому році церква вперше трохи поступилася місцем волонтерам та українській армії, що спричинено війною, яка відбувається на Сході України [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Християнські цінності здатні стати основою для примирення суспільства. Україна – одна з найрелігійніших країн сучасної Європи. Для українців на шкалі пріоритетів цінність поняття «віра» знаходиться вище, ніж цінність понять «лідерство чи авторитет». Тобто, церква в Україні може стати інститутом миротворення. У цілому, Україна має створити засади для активного розповсюдження християнсько-демократичних цінностей в різних сферах суспільного життя українців. Це вдасться зробити, оскільки, по-перше, українська культура є глибоко християнською за своєю суттю. По-друге, традиції християнства доволі потужно вплетені в сучасне життя українців (особливо на Західній

Україні). По-третє, події Майдану (2013-2014) та війна з Росією (2014-2015) детермінували збільшення кількості віруючих людей серед жителів України.

Україна покликана стати християнським центром тяжіння і для Росії, і для ліберальної та космополітичної Європи, що зациклена на матеріальних цінностях. Місією України може стати переформатування Європи з метою повернення її до християнських цінностей на основі демонстрації переваг християнського способу життя. Тобто, входження України в Європу насамперед передбачає внесення християнських цінностей, а не лише гру за європейськими правилами.

ЛІТЕРАТУРА

1. До якої саме православної Церкви Ви себе відносите? Соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=883.
2. Довіра до соціальних інституцій. Соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=1030.
3. Купрій Т. Демократія християнська / Т. Купрій // Політологія : навч. енцикл. словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. — Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. — 779 с. — С. 145—146.
4. Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору : [моногр.] / Г. М. Куц ; [за наук. ред. Ю. І. Макара]. — Харків : Віровець А. П. ; „Апостроф”, 2011. — 300 с.
5. Куц Г. М. Релігійне підґрунтя лібералізму / Г. М. Куц // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2013. — Вип. 69 (2). — 822 с. — С. 703—707.
6. Маритен Ж. Человек и государство / Жак Маритен ; [пер. с англ. Т. Лифинцевой]. — М. : Идея-пресс : Дом интеллектуальной книги, 2000. — 195 с.
7. Тышкевич И. РПЦ объявила войну Киеву, или почему Украине необходимо решить религиозный вопрос [Електронний ресурс] / И. Тышкевич / Хвиля. — Режим доступу : <http://hvylya.net/analytics/politics/rpts-obyavila-voynu-kievu-ili-pochemu-ukraine-neobhodimo-reshit-religioznyiy-vopros.html>.
8. Українське суспільство (травень 2015) [Електронний ресурс] / Київський міжнародний інститут соціології. — Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=529&page=1&t=10>.
9. Як Ви ставитеся до того, що деякі державні діячі України публічно, в т.ч. у присутності ЗМІ демонструють свою релігійну поведінку? (регіональний розподіл). Соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=887.

10. Яке з наведених тверджень стосовно релігії відповідає Вашим переконанням більшою мірою? Соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. — Режим доступу : http://www.ucerps.org/ukr/poll.php?poll_id=709.
11. Rerum Novarum. Lettre encyclique. De sa Sainteté le Pape Léon XIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/fr/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html